

Una obra endimoniada.

La restauració de Sant Llorenç prop Bagà

Antoni González Moreno-Navarro

«Paraula de Déu» deia amb lletres ben grosses el rètol que guarnia el faristol situat davant la porta de l'església restaurada de Sant Llorenç prop Bagà, a Guardiola, el dia que anàvem a celebrar la finalització de les obres. Era el dia de Sant Jaume de 2008. Les autoritats, arrengrades entre el faristol i la porta, estaven ja preparades per llegir els discursos en l'ordre que els havia estat assignat. Jo era el darrer del rengle i no havia de parlar. Pocs instants abans d'ocupar el meu lloc em vaig adonar del rètol del faristol. «No sé si s'adirà el que diu –vaig pensar– amb el què diran al seu davant». Però ja no n'hi havia temps per canviar-ho. No sé si havia estat cosa de la casualitat o de la providència. Tan aviat com va començar a sentir-se el primer discurs, el meu cap va aixecar el vol. Va ser inevitable; un vol al passat, entre reparador i sentimental.

El record de com va començar tot

La primera estació del meu viatge va ser molt a prop d'on érem, potser a menys de cinquanta metres, però 27 anys i escaig abans, el 26 de juny de 1981. Feia mes i mig que jo havia estat nomenat cap del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona i aquella era una de les meves primeres visites al territori. M'esperava un mossèn que feia anys que somiava que a Barcelona li fessin cas. Volia celebrar com calia el mil·lenari d'un temple inclòs en el seu àmbit parroquial i delia una subvenció. Em va caure bé el mossèn, més que l'atrocinada església que em va mostrar. A més, li vaig advertir que des que jo era cap de Servei s'havia tancat l'aixeta de les subvencions. La nostra intenció era fer obres allà on calgués; els capellans no havien de fer ni de paleta ni de client.

Després, mentre continuava sentint sense escoltar-les les paraules d'aquell discurs, em van venir a la memòria espurnes o flas-hos d'aquells primers moments de la meua relació amb mossèn Enric Bartrina: quan em va fer baixar a la cripta, convençut que aquella visió anava a ser definitiva per guanyar-me per a la seva causa; els contactes posteriors, en especial la seva astuta invitació a que participés de les Nits Musicals d'aquell mateix agost; les converses sobre l'aparent caos constructiu de l'església i el seu entorn, amb restes d'antigues construccions difícils de relacionar i d'altres molt recents que feien feredat. I tot seguit, l'embull on em vaig ficar en haver de fer d'historiador quan encara el nostre servei de monuments, tot i ser un dels més vells d'Europa, no comptava en la seva plantilla amb cap professional del coneixement dels temps passats, així com l'interès del mos-

sèn en fer-me conèixer dades i opinions que no es trobaven a la bibliografia, com ara les teories exposades d'ençà un parell d'anys pel jove historiador Jordi Bolòs, inclosa les que feien referència al terrible terratrèmol de 1428.

La remor del primer discurs encara omplia l'espai descobert que ocupaven els convidats –entre la façana de l'església i la del vell hospital, també restaurada–, quan en el meu cervell es barallaven més records per fer-se presents: la profunda amistat que es travaria entre Bartrina i jo; les primeres ocasions de compartir la relació de la gent amb el monument; les converses amb l'alcalde, Ignasi Costa Amills. Recordava com la reacció del jove edil va ser més que positiva, engrescadora. Estava convençut de la necessitat de l'actuació de la diputació al municipi per contrarestar els efectes de les crisis minera i tèxtil que

Diputació de Barcelona. Protocol.

Vista de l'església
des de tramuntana.

FOTO: MONTSERRAT BALDOMÀ.

havien empobrit la comarca de l'Alt Berguedà, i va veure que la intervenció a Sant Llorenç podia encaixar-hi. Per a mi va ser un fet definitiu. No era el mateix ajudar a mantenir dempeus un vell cenobi desballestat per tal de celebrar un mil·lenari discutible (com gairebé tots els mil·lenaris que s'anunciaven llavors), que actuar amb l'objectiu que el vell monestir —que, segon m'explicaven, en altres temps havia estat el principal dinamitzador del territori— pogués ésser un dels motors de la recuperació econòmica, vital i cultural del poble y la contrada.

El record dels primers anys

Potser ja era una altra veu la que se sentia i seguien fluint en el meu cap els records d'aquells primers anys de presència a Sant Llorenç. De quan el 1982 vam contractar l'arquitecte Albert Bastardes i l'any següent començarien les obres al campanar i les cobertes de l'església. De com Bastardes, bon coneixedor de l'arquitectura medieval, havia fet prèviament estudis sobre l'evolució històrica de l'edifici i, convençut que la nau de l'església no era més que la meitat de l'original, va dibuixar sobre el terreny la planta hipotètica, va fer rebaixar el terreny i va trobar la cota del primer temple, coincident amb la de la cripta. Una troballa que suposaria un punt d'inflexió en la nostra intervenció. També de com aquella troballa em va proporcionar el primer mal de cap. Aquell mateix any, al servei havíem començat a formalitzar un

mètode de treball pluridisciplinari (conegut més tard com «Restauració objectiva») i des de llavors els treballs d'arqueologia els assumirien els funcionaris amb aquesta titulació. Abans, però, no pararien de blasmar abans contra la «intromissió» de Bastardes. Una enrabiada gremial no massa justificada llavors.

Pitjor seria, però, un altre maldecap que arribaria a ser crònic, i de fet encara era ben viu mentre celebràvem el protocol·lari acte que ens reunia davant el temple restaurat. Va tenir l'origen en la relació amb la propietat, és a dir amb l'Església Catòlica. Durant els primers anys de la nostra activitat a Sant Llorenç, la nostra falta d'experiència i la plena confiança en mossèn Bartrina van fer que no penséssim en fer cap conveni o acord, ni amb la parròquia ni amb el bisbat. Donàvem per fet que les inversions de la Diputació de Barcelona es feien en benefici de tota la col·lectivitat i no calia ni refermar-ho ni demanar cap mena de compensació. Quan les inversions van arribar a ser assídues, els nostres superiors en la gestió ens van advertir que no anàvem bé.

Després de complexes negociacions vaig aconseguir que el Bisbat de Solsona —en la seva condició, pel que semblava, de propietari de terres i immobles d'aquell indret— s'avingués a acceptar un conveni. Un conveni, a vistes d'ara, d'allò més singular. La diputació es comprometia a fer recerques i obres a Sant Llorenç durant cinc anys més, fent-se càrrec del 100% de la despe-

sa, i, en «contraprestació», el bisbat donava... permís per fer els treballs (tal vegada també alguna indulgència, encara que això no constés en el paper). Allò era el sistema habitual de tots els bisbats en casos similars, ens van dir. Al document tampoc es parlava de qui podria fruir dels beneficis de la intervenció. La ciutadania —activa i plural— no gaudia encara del protagonisme que té avui i, evidentment, no apareixia esmentada al conveni. Durant uns instants se'm va reproduir al cervell l'escena viscuda en el palau episcopal de Solsona el 9 de febrer de 1987: la signatura d'aquell innocent document pel bisbe Miquel Moncadas y el president Antoni Dalmau, tots dos feliços i somrients. El temps demostraria, però, que seguíem sense anar-hi bé.

El record del túnel sense forat

La tarda d'aquell divendres d'agost estava encara ben viva quan es va acostar al faristol el mossèn que representava en aquell acte al senyor bisbe de Solsona (l'absència del qual, com es veurà, era del tot coherent). Amb els ulls tancats i la vista interior encara ocupada pels records, en sentir la veu del mossèn suplent, una sobtada tremolor va sacsejar-me cos i esperit. Unes noves imatges havien esborrat les anteriors. S'havia fet present en el meu cap el túnel que vam haver de travessar els primers anys noranta.

El 22 d'abril de 1990 havia pres possessió del càrrec el bisbe Antoni Deig, i de retop mossèn Bartrina marxaria de Sant

Llorenç per fer d'arxiver del bisbat. Per cobrir el seu lloc enviarien un nou rector que des d'un principi proclamaria que de Sant Llorenç li interessava més l'atrotinada casa de colònies (o les activitats que s'hi feien amb la canalla) que no pas la veïna església mil·lenària. Era el pitjor moment perquè arribés a la parròquia un rector com aquell. (De nou la casualitat o la providència, o simplement la mala sort). Feia dos anys que, acabada la fase d'obres dirigida per Bastardes, els pressupostos de la diputació no ens havíem permès fer res més que treballs puntuals. Al servei temíem entrar en un túnel, potser sense forat final. El desinterès del mossèn ens hi ficaria de ple. Durant quatre anys, malgrat el conveni vigent, no s'hi farien ni obres ni recerques al monestir.

Malgrat la foscor, des del servei no vam perdre mai l'esperança de continuar la tasca iniciada. La imatge d'Alberto López Mullor, l'arqueòleg responsable del jaciment aturat, alimentant la meua fe quan la veia minvar, se'n va fer present més d'una vegada mentre el mossèn, el mateix que llavors no va demostrar mai interès per Sant Llorenç, ara recitava cofoi un enardit discurs amb motiu de la inauguració de l'edifici restaurat. Vaig recordar també com havíem fet per sortir de la foscor. La Diputació de Barcelona, presidida des de 1987 per Manuel Royes, havia refermat el seu caràcter municipalista i vaig provar una nova estratègia: donar la iniciativa de la intervenció al municipi, a l'empara, és clar, de la diputació. Caducat l'anterior conveni, en començar el 1994 el bisbe Deig i l'alcalde Costa van signar un de nou. El bisbat

no es limitava a autoritzar els treballs, sinó que cedia els terrenys i els edificis; l'ajuntament es comprometia a fer obres y manteniment, amb recursos propis o de tercers, i es convenien els usos, en tot cas oberts a tothom sense discriminacions. Un més després, signaven un altre conveni l'Alcalde i el diputat Jordi Labòria en representació dels «tercers». El 1995 es reprendrien els treballs de manteniment dels edificis; el 1996, s'iniciaria una nova etapa de recerques arqueològiques, en el curs de les quals aflorarien les restes amagades del monestir. No va ser possible, però, culminar l'exploració de l'església. Ho impedia la presència de la casa de colònies. La tossuderia del rector havia impedit que, en signar-se el darrer conveni, s'hagués tractat de la seva afectació, total o parcial.

El record de la tragèdia que vam evitar

El 25 de juliol de 2008, aquella casa de colònies ja feia anys que havia desaparegut del paisatge de Sant Llorenç. Tal vegada molts dels convidats que seguien aquell acte —o dels que s'esperaven fora del recinte per accedir després a l'església a visitar-la i sentir el concert inaugural—, no l'havien vist mai o ja no la recordaven. A mi no se m'oblidarà mai. Pel que em va fer patir —com arquitecte i com a responsable tècnic de la llarga intervenció de la Diputació de Barcelona en aquell indret—, però, sobretot, per la tragèdia que podia haver sobrevingut si finalment no haguéssim aconseguit enderrocar-la.

L'edifici havia estat construït entre 1963 i 1967, durant l'episcopat del bisbe Vicen-

te Enrique y Tarancón. La funció prevista era la de seminari d'estiu, amb la intenció d'acollir els seminaristes durant les seves vacances, moment en què molts d'ells descobrien el món real i ja no tornaven al seminari. El promotor de l'obra va ser mossèn Josep Maria Ballarín, qui va encarregar el projecte —o la idea general i les quatre traces imprescindibles— al seu amic, el celebrat arquitecte José Antonio Coderch de Sentmenat, restaurador del santuari de Queralt. Abandonat l'ús previst abans d'acabar-se l'obra, el casalot va dedicar-se a casa de colònies infantils. Des d'un bon principi, vaig considerar aquell edifici com una aberració constructiva, paisatgística i patrimonial, la pervivència de la qual havia de ser revisada. No havia estat així mai perquè els responsables del seu ús —els darrers anys es feia servir també com a menjador escolar— argüien el seu gran interès social.

No recordo qui ens va alertar el 1997 de la perillositat que suposava el mal estat de conservació de l'edifici (potser algun familiar de la canalla usuària). I tot que el rector va menysprear l'alerta i que segons el conveni vigent no ens corresponia el manteniment de l'edifici, vam encarregar una anàlisi funcional i un informe sobre el compliment de les normatives vigents. Les conclusions van ser demolidores. Res no s'adequava a la legalitat; res. Avisats el bisbat i l'ajuntament, ens van demanar que analitzéssim amb cura l'estat de conservació. Les conclusions del nou informe tècnic van ferejar gairebé tothom: la casa amenaçava ruïna imminent. Va ferejar tothom, menys al rector, que creia que tot allò era una tretxa del servei per poder continuar «lluïnt-nos» els arquitectes i els arqueòlegs. Poc a poc es va anar imposant el seny. L'edifici es va estintolar i els usos es van anar reduint. Tot i així, en els nous convenis que els darrers anys del segle va signar el bisbe Deig amb les administracions, encara es feia referència a la pervivència, tot i que remodelada, de la casa de colònies. No seria fins a finals de l'any 2000 que s'iniciaria l'enderroc controlat d'una part del casalot. La desaparició definitiva trigaria encara alguns anys. Va ser en el curs d'aquests treballs finals quan es va confirmar el gravíssim perill a que havia estat sotmesa la canalla del poble durant molts anys.

El record d'una esperança

Encara parlava davant l'equivoc faristol el mossèn portantveus del bisbat, quan entre les meves recordances es va obrir pas una imatge que em va aportar una serenor que

Vista de l'església des de migdia. FOTO: ANTONI GONZÁLEZ.

començava a ser peremptòria. La imatge de l'absent en aquell acte, el llavors bisbe de Solsona, Jaume Traserra. Set anys abans, l'anunci de la renovació de la seu solsonina ens havia obert un nou horitzó en la cada dia més aclaparadora relació amb la propietat del monument que restauràvem. No teníem cap queixa ni greuge contra el bisbe Deig, però un canvi a la seu podia comportar un canvi a la parròquia guardiolenca. L'esperança es va consolidar en assabentar-nos de qui seria el nou bisbe.

Amb mossèn Traserra havíem tingut relació quan compartíem creences i motivacions, si bé jo com a laic, compromès –a través de la JEC– en l'evangelització del medi universitari. Relació que es repetiria ocasionalment anys després, quan jo havia abandonat el vaixell davant la persistència de la jerarquia en navegar en contra dels vents de la Història. Havien passat molts anys, però jo confiava en que es conservés encara una recíproca empatia.

Abans de dos mesos després de la seva presa de possessió, el vaig visitar a Solsona per explicar-li l'actuació que es feia a Sant Llorenç: l'evolució dels fets en els primers vint anys (com passava el temps!); el que feiem en aquell moment i el que pensàvem que calia fer en el futur immediat. Amb aquesta segona intenció li vaig mostrar el nou avantprojecte que jo acabava de fer. Vam parlar també del conveni vigent, signat poc més d'un any abans entre la diputació, el bisbe Deig i l'alcalde Costa; de les modificacions a les que el nou projecte podia obligar; i, per últim, dels bastons a les rodes que, de tant en tant, ens posaven des

de casa seva, o més concretament, des de la parròquia de Guardiola. Com era d'esperar, l'actitud del bisbe va ser prudent, però positiva, si més no suficient perquè no s'ennuvolés l'esperança.

Al llarg dels propers cinc anys, en funció de les disponibilitats pressupostàries de la diputació, van prosseguir les recerques arqueològiques, les quals, després de la desparició del casalot utilitzat com a casa de colònies, finalment van poder abastar tot el jaciment: les restes del monestir, l'església i els elements més significatius de l'entorn immediat. En paral·lel, vam anar projectant i executant les obres de restauració y reconstrucció previstes. Durant aquell temps, una de les meves preocupacions va continuar sent la renovació del conveni signat el 2000, ja totalment obsolet. Calia fer-ho per coherència amb la nova realitat física del conjunt, però també per tal d'assegurar la finalització de l'ambició programa previst, ja que els recursos aprovats en aquell conveni s'havien exhaurit. Van ser constants els meus missatges –escrits o verbals, directes o través de mitjancers– adreçats a les persones que havien substituït els signants, el bisbe Traserra i l'alcalde Ribera. Els insistia també en la necessitat que visitessin el lloc per conèixer el curs de les obres i els treballs i comprenguessin aquella urgència..

A la fi, un dels primers dies de febrer de 2006 es van celebrar les visites pendents. Al matí vam fer el recorregut amb l'alcalde i la resta del consistori; a la tarda, l'alcalde va repetir la visita, ara amb el bisbe i alguns membres de la cúria. El bis-

be va quedar impressionat per l'ambició i la qualitat de l'obra en curs, i no va estar-se de palesar-ho. És més, es va engrescar. Després de contemplar la nau del temple des del trifori, encara en construcció, quan recorriem els nous espais útils aconseguits amb la recuperació de la part de la nau mai acabada (que llavors creiem ensulsiada a causa d'un terratrèmol) i la segona planta de l'hospital, es va aturar i em va demanar que pensés que aquell fos un equipament per a tot l'any; que oblidés definitivament en ubicar-hi una casa de colònies, «un ús –va afegir– cada cop més impropï per a una parròquia o una diòcesi». Em va semblar que, per fi, bisbat i diputació podíem començar a remar en la mateixa direcció. L'endemà mateix vaig començar a refer el projecte; es preveuria calefactar tots els edificis i, tal com havia demanat el bisbe, acondicionar els nous espais com a hostatgeria.

Uns mesos després, poc abans de Nadal, em reuniria de nou amb el bisbe a Solsona. Portava sota el braç el conveni de l'any 2000 i els nous projectes, inclòs el de l'hostatgeria. Va ser una reunió extensa i lliure, vull dir sense secretaris ni alts càrrecs de la cúria, cosa que li va permetre al bisbe expressar-se amb la sinceritat amb què es parla a un amic, cosa que no seria sempre així. Després de repassar el contingut del conveni i mirar amb atenció els meus dibuixos, es va refermar en la idoneïtat de l'hostatgeria com a ús futur dels espais no litúrgics. Fins i tot va suggerir el nom: «L'Hostatgeria de Sant Llorenç». «És més –va dir–, tant de bo que el restaurant podés ser un dels que tenen estrelles Michelin...». Vam sospesar plegats després les diverses opcions de l'explotació del conjunt dels edificis d'ús públic, inclosa l'església, destacant ell com a idònia la gestió unitària que garantís una «agenda única» de totes les activitats possibles. I va puntualitzar que el bisbat renunciaria a qualsevol ingrés o benefici, a canvi que ni l'ús ni el manteniment no li suposés cap despesa. Quant al conveni vigent vam constatar que per emmarcar aquesta proposta de futur podria ser encara útil, tot i que adaptat en allò que fos necessari. Em vaig comprometre a enviar-li una proposta d'aquesta imprescindible adaptació (potser més profunda d'allò que el bisbe havia deduït d'una primera lectura) i una altra sobre el futur de la gestió del conjunt monumental, amb els usos que ens havien semblat idonis..

Església. Sota tribuna i nau sud. FOTO: MONTSERRAT BALDOMÀ

Església i claustre. FOTO: ANTONI GONZÁLEZ.

El record d'un bisbe enfurismat

La imatge serena del bisbe Traserria que es mantenia en el meu cervell mentre se succeïen els records, es va transformar de sobte. La sorpresa va ser doble: mai havia vist un bisbe enfurismat. Mentre alguna autoritat –ja no recordo quina– continuava el seu discurs darrere el faristol, vaig haver de fer un esforç per situar aquella nova imatge del bisbe dins de la seqüència de fets que jo, absent del present, anava rememorant. Ho vaig aconseguir.

En començar el febrer de 2007 vaig enviar al bisbe Traserria la proposta de gestió que li havia promès. Formava part d'una llarga carta –dos folis mecanografiats a doble cara–, redactada amb l'ànim engrescat pel record de l'entrevista amb el bisbe de feia poques setmanes. I vaig cometre dos errors d'ingenu passerell. L'un, no limitar-me a plantejar com es podria desenvolupar la gestió, sinó que, a més, vaig fer referència a les persones que al meu parer eren les idònies en aquell moment per fer-se'n càrrec. Dues persones estretament vinculades a les actuacions que dúiem a Sant Llorenç i que havien demostrat eficàcia i honradesa en la seva tasca. L'altre error va ser no enviar la carta per correu, sinó a través del mossèn. La resposta va trigar quatre mesos en arribar. L'espon-taneïtat del bisbe en les nostres converses havia deixat pas al llenguatge fred i rígid de la màquina curialesca, no per coherent

menys decebedor. No el vaig interpretar com a una simple qüestió de forma o protocol. Em va semblar una torpedinada a la línia de surada de les nostres millors expectatives i intencions. Fins i tot a l'esperit del conveni que estava vigent.

El mes d'octubre del mateix 2007 vaig enviar al bisbe la proposta de com adaptar el conveni vigent a les noves circumstàncies. Però no em vaig limitar a exposar les petites adaptacions escaients. Es tractava del text d'un nou conveni en el que insistia en els elements fonamentals del conveni vigent que jo veia en perill per l'actitud de la cúria. Pere exemple, la destinació en benefici de la col·lectivitat dels usos previstos «sense discriminació de cap mena», inclosos en aquests usos els «serveis d'hostalatge i/o de restaurant»; també la cessió temporal de tots els terrenys i edificis a l'ajuntament. Així mateix afegia una clàusula que considerava fonamental: «Durant la vigència d'aquest conveni el Bisbat no podrà vendre ni part ni la totalitat del conjunt, ni els seus edificis o terrenys, ni destinar-los a d'altres usos que els convinguts. L'incompliment d'aquesta clàusula –deia el text– habilitarà la Diputació de Barcelona per tal d'exigir la devolució de les quantitats invertides [...] fins i tot per la via administrativa de constrenyiment». Els fets anaven a demostrar-me ben aviat que els meus temors no eren injustificats.

A l'escrit de resposta, rebut pocs dies després, el bisbe Traserria em manifestava

que fóra oportú mantenir una reunió de les tres parts implicades (diputació, ajuntament i bisbat, aquest amb la participació seva i la del rector de la parròquia de Guardiola). No va ser fàcil trobar el dia en què coincidissin les disponibilitats. Per fi la reunió va ser convocada per al 17 de gener de 2008, al bisbat. A darrera hora, però, el bisbe va decidir fer-la a Guardiola mateix, a la rectoria de la parròquia (i no crec que fos, com es va dir, per una delicadesa vers l'alcaldesa, per tal que no hagués de traslladar-se a Solsona). L'antic rector –en aquell moment, crec, Vicari General del bisbat– havia demanat participar de la reunió perquè tenia alguna novetat que comunicar-nos. D'altra banda, els dies anteriors, havia circulat per Guardiola la notícia d'un possible afer urbanístic que afectava als terrenys de l'antic monestir, del qual, pel que em semblaria després, només el bisbe era ignorant. No sé si la notícia que ens volia comunicar l'exrector tenia relació amb l'afer o va ser, de nou, cosa de la providència o una casualitat. Regirant papers al bisbat –va dir el mossèn– havien descobert que els terrenys del monestir no eren del bisbat, sinó de la parròquia, fet que va aprofitar per reivindicar de nou... la ja oblidada casa de colònies. Aquests dos acudits i l'aparent confirmació de l'intent d'algú de construir habitatges en una part dels terrenys afectats pel conveni, van estar a punt de treure de polleguera al bisbe. No es va arribar a tant. Però va ser la primera vega-

Església. Mur d'okumé, trifori i transparent. FOTO: MONTSERRAT BALDOMÀ.

da a la meua vida que vaig veure un bisbe enfurismat.

Aquell mateix dia, al matí, a l'edifici del Relotge de la Diputació de Barcelona jo havia assistit a la reunió de la mesa de contractació per obrir les ofertes relatives al «Projecte d'adequació per un ús cultural de l'entorn i els espais públics del monestir de Sant Llorenç prop Bagà, de Guardiola de Berguedà». Era l'últim projecte que vaig promoure referent a aquella actuació de quasi tres dècades, i tractava precisament de l'entorn. Ara sí, casualitat. No vaig explicar ningú què havia vist, escoltat, sentit i patit a la rectoria de Guardiola aquella tarda; i el projecte seria adjudicat una setmana després. Nosaltres havíem complert.

Allò fet i allò per fer

Acabats els discursos i els aplaudiments de cortesia, vàrem entrar a l'església. No puc precisar ben bé com va anar tot després. Em sembla recordar que mentre les autoritats eren complimentades, vaig conduir una nova passejada per la nau amb els convidats. Allò segur és que, un cop dins del temple, en un moment de quietud, vaig visualitzar interiorment una seqüència d'imatges i escenes que em va retornar la serenor perduda en sentir els parlaments. Succediria un cop acabada la visita, durant el concert, amb els ulls closos i les oïdes acaroades per la música de Maurici Villavecchia i la veu de Maria Pi-Sunyer. Van ser escenes i imatges d'alguns dels moments més significatius viscuts per mi al llarg de l'extensa i intensa actuació que es cloïa aquella tarda.

Per començar, és clar, la primera visita al monument, el 1981, amb l'estimat mossèn Bartrina. Un moment històric, per tantes raons. Tot seguit, la visita d'obra amb l'Albert Bastardes un dia de 1986, en la que em va suggerir la possibilitat d'eliminar la volta postissa del segle XVII a la nau de migdia. Quan un cop documentada la vam desmuntar, ens va fascinar la majestuositat de l'espai original. Un primer pas en el camí de recuperar, gaudir i transmetre el monument tal com demanava la Carta de Venècia: «amb tota la riquesa de la seva autenticitat», també l'espacial. Un record que em va remetre a una «nit musical» de l'estiu de 2000. Els músics, situats d'esquena a la porta de 1761 –inaccessible des de l'exterior, tancada i barrada, i amagada per l'interior per una cortina de vellut– interpretaven alguna peça de Beethoven, quan vaig imaginar l'espai del que podríem estar gaudint en aquell moment si aquella façana desaparegués i recuperéssim l'espai original del temple. Abans d'acabar el concert la decisió ja era definitiva.

Alhora que aquestes imatges es reproduïen al meu cap, al mur inclinat folrat de fusta d'okumé que segrega dins del nou espai global recuperat els espais destinats a l'hostatgeria, es projectaven les imatges dels intèrprets, de manera que les persones que ocupaven la part alta de la tribuna podien seguir el concert tan bé com les que omplien la part inferior, l'anomenada també cripta. Va ser natural, per tant, que se sumessin a aquelles imatges la del dia d'agost de 2002 en què vaig dibuixar aquell element inclinat; l'entrevista amb Higini

Arau, especialista en acústica de prestigi mundial que ens va assessorar per obtenir el resultat del que estàvem gaudint en aquell moment; o el dia que vaig explicar al bisbe Traserra que gràcies al previst sistema de projecció sobre el mur inclinat, si volia, podria oficiar a la tribuna tenint com a fons les muntanyes de Montserrat o el baldaquí de Sant Pere del Vaticà, idea que no va desdenyar.

I a la seqüència de records no n'hi van faltar els moments dels anys 2006 i 2007 que van ser claus en la definició formal del nou temple, ja llavors concebut com la culminació –diferida un miler d'anys– del projecte somiat pels monjos medievals (tan savis com a prudents) que van haver d'interrompre l'obra pels condicionants del terreny, que la tecnologia actual ens va permetre vèncer: El dia que vaig dibuixar la nova façana, que seria subtilment esquinçada per la gelosia de Joan Gardy Artigas, i en la que vam incorporar la portada del 1761 de la façana desmuntada, col·locada ara sobre el llinar original de l'any 1000, de manera que els usuaris de l'edifici seguisin utilitzant la mateixa obertura que els seus avantpassats. O, quant a l'interior, el dia que en entrar a la nau acompanyant a un grup de membres de l'Institut d'Estudis Catalans (que aquell any celebrava el seu centenari) me'n vaig adonar de l'error d'haver previst l'accés directe a l'espai, i l'endemà mateix vaig rectificar el meu projecte. Entre l'entrada i el gran espai medieval vaig situar la sala on s'exposa la maqueta, obligant a un descobriment seqüencial, sorprenent, d'aquell espai original. També el dia que vaig acabar el dibuix del «transparent», i quan, mesos després, el constructor, Fernando Guitart, va col·locar amb cura els coloms esculpits per Joan Mora. Sense oblidar el moment en què vaig prendre la determinació de conservar les baranes i les lluminàries dissenyades per Albert Bastardes vint anys abans, com a mostra de respecte a la seva intervenció, la mateixa intenció que havia suggerit no modificar la coronació del campanar que ell va dissenyar.

Acabat el concert, després de les felicitacions i el comiat, en sortir del temple em vaig aturar davant la placa que feia unes hores havien descobert les autoritats, que apareixia encara entre les cortinetes de vellut que l'havien amagat fins aquell moment. El text es referia a «la celebració de l'acabament de les obres». I de nou no em va agradar. No em podia queixar, al cap i a la fi l'havia redactat jo mateix aquell text

(sempre m'ha semblat improcedent dir-ne «inauguració» del final d'un procés com ara la restauració, i per això no confiava aquest tipus de placa a tercers). Aquesta vegada, però, el problema raïa en la paraula «acabament». Jo sabia que era una fal·làcia de conveniència. Fora de les autoritats, que eren prou coneixedores de la veritat, la major part d'assistents a l'acte podien arribar a creure que, efectivament, havíem acabat les obres. I no era cert. Restava molt per fer: alguns aspectes essencials del programa, com la instal·lació de l'hostatgeria i el restaurant (amb estrelles o sense); i la prossecció dels treballs d'arqueologia i la presentació de les restes consolidades (a migdia i a llevant, els eremitoris, la tanca defensiva del recinte medieval i l'església presumptament paleocristiana; a tramuntana, els molins i les basses). També alguns detalls, no menys importants, com ara el circuit d'aigua —inclosa la font amb brollador al mig del claustre— que havien d'aportar a l'ambient la remor d'aquell element essencial en la història geològica i antròpica de l'indret. I, sobretot, restava per fer i signar el conveni que garantís els recursos necessaris i l'ús col·lectiu sense discriminacions ni exclusivismes, ni dels usos mateixos ni dels beneficiaris.

Abans de marxar cap a casa em vaig acomiadar de Liza, la gata negra que des de la coberta de zinc guaitava silenciosa tot el que succeïa a la placeta de davant de l'església i l'hospital. Li vaig fer l'ullet. Sabia que podia confiar en ella, que mai explicaria el nostre secret. Ni tan sols qui era i què hi feia allí. Prou sabia que seria jo qui ho explicaria quan arribés el moment.

La baixada amb el bisbe als inferns

El 8 de febrer de 2009 vaig escriure una carta al bisbe Jaume Traserria, enviada per correu al Palau Episcopal de Solsona. Deia així.

«Benvolgut senyor Bisbe:

Avui fa exactament dos anys que us vaig enviar la proposta sobre el futur de la gestió del conjunt monumental del monestir de Sant Llorenç prop Bagà, de Guardiola de Berguedà, arran la nostra entrevista al Bisbat el 14 de desembre de 2007. Tots dos sabem com durant aquests dos anys s'han succeït els fets que no ens han permès de trobar encara una solució adient.

En aquest interval de temps, jo, en fer 65 anys, he deixat de ser cap del Servei de Monuments i he estat nomenat Comissionat adjunt a la Presidència de la Dipu-

tació. Aquesta nova situació em permet intentar a trobar un camí de solució al futur de Sant Llorenç amb més garanties d'èxit, per part meua, que abans, ja que ara tinc l'encàrrec específic de la Presidència. D'altra banda, crec que fóra un error que la història no ens perdonaria si no aconseguim dur a bon port les converses que ja fa tant de temps vam començar. És amb aquesta intenció que l'escric.

Us prego que m'indiqueu quin dia poc passar pel Bisbat a parlar amb vostè sobre aquest afer i fer-vos explícita una proposta de la Presidència de la Diputació. Fora dels dimarts, qualsevol dia em va bé. Espero les vostres notícies. Rebeu una salutació ben cordial».

Església. Interior de la façana sud vista des del trifori. FOTO: MONTSERRAT BALDOMÀ.

Alguns dies després, el secretari del senyor bisbe em va telefonar per concretar una entrevista per al divendres 6 de març. Me'n vaig presentar puntualment. Aquesta vegada no va comparèixer sol el bisbe. Li acompanyaven el Vicari General (l'exrector de Guardiola que li havia representat el dia de la celebració de l'acabament de les obres) i mossèn Xavier Novell, que si no recordo malament, ostentava llavors dos càrrecs o funcions, la de secretari personal del bisbe i la de Vicari per Assumptes Econòmics. La reunió va ser, per a mi, un infern. El senyor bisbe va parlar poc, però els seus dos acompanyants, en especial el més jove, no van parar d'anatematitzar-me. No parlaven com a sequaços de l'arcàngel Sant Miquel, més aviat com els col·legues d'aquell sant alat que van perdre la inútil batalla amb què li van plantar cara en els inicis dels temps.

Aquests van ser, entre d'altres, els seus arguments: «L'església Catòlica no té perquè prestar els seus edificis a la societat civil». «L'ús de les propietats eclesiàstiques amb funció litúrgica, encara que només sigui una missa a l'any, no pot cedir-se a ningú, ni per sempre ni temporalment». «Els temples són espais sagrats que no poden ser profanats per actes culturals oberts a una societat en la qual hi ha tota mena de persones, algunes no creients, fins i tot contràries a la religió». «Les propietats de l'Església només poden ser administrades per persones afins als seus principis dogmàtics i morals». «Els bisbats i les parròquies no han d'aportar res a les administracions que vulguin restaurar els seus monuments; ans al contrari, han de cobrar en concepte de permís, ja que les administracions intervenen voluntàriament, quasi sempre amb finalitats propagandístiques i electorals».

No vaig tenir ocasió d'explicar-li al senyor bisbe quin era la proposta de la Presidència de la diputació. En acomiadar-nos, ell em va demanar que li enviés per escrit. Vaig pensar-me molt la resposta. El text del nou conveni que jo li havia anat a proposar no era el de l'esborrany redactat per mi el 2006. Era un de nou, pactat directament amb Presidència, al meu entendre molt més clar i, en definitiva, més beneficiós pel bisbat. Es proposava una cessió d'ús de tot el conjunt a la diputació, que tindria cura de la gestió, del manteniment i de l'execució de tots els treballs i totes les obres pendents, a través, no dels pressupostos d'un servei, sinó directament de Presidència. Contemplava, per tant, la solució immediata de conflictes presents; com ara el de la calefacció o l'escomesa elèctrica, ja que per manca d'enteniment entre bisbat i ajuntament, aquesta encara es feia través del comptador d'obra, a nom del constructor. Finalment, després de renunciar a patir més inferns, el 14 d'abril vaig contestar al bisbe:

«Benvolgut senyor Bisbe:

Com vam quedar, us envio la proposta de conveni referent al monestir de Sant Llorenç prop Bagà. L'actual cap de Servei, Joan Closa Pujabet, ja està al cas. A partir d'ara, fóra bo que negociéu amb ell directament.

Ha estat una satisfacció haver tingut l'ocasió de tornar a tractar-vos amb motiu de l'obra de Sant Llorenç. No puc manifestar el mateix respecte d'alguns mossens. Hi ha una generació de capellans joves amb els quals més molt difícil

avenir-me. És possible que jo hagi deixat d'entendre l'Església. Però és segur que ells no han entès encara la societat on viuen. En qualsevol cas, l'entrevista del sis de març al vostre despatx va ser més tensa del que avui el meu esperit està disposat a suportar. Rebeu una salutació molt cordial. Ja sabeu on em teniu. Us desitjo de tot cor el millor per al vostre futur».

El dia 25 d'abril el bisbe em va contestar amb un text escrit a mà sobre una targeta enviada al meu domicili familiar:

«Benvolgut amic, He rebut la teva carta de 14 d'aril passat, amb una proposta de conveni referent al monestir de St. Llorenç prop Bagà. L'estudiarem amb cura. La carta te un to de despedida, és així? Si ho fos em sabia molt greu. Amb el meu afecte. +Jaume, Bisbe de Solsona».

Sí, efectivament, el meu escrit havia estat de comiat.

El vol de la gata Liza

La darrera vegada que vaig veure la gata Liza va ser tretze anys després de l'acte del dia de Sant Jaume de 2008. Li vaig avisar que havia arribat el moment de desvetllar el nostre secret. Ni es va immutar, és clar. Però vaig intuir el seu *pensament*: «no crec que ja l'interessi a ningú». Amb tot —vaig pensar jo—, per si de cas, millor que quedí escrit.

La gata Liza va néixer al taller de l'escultor barceloní —de Sant Andreu del Palomar— Joan Mora Soler (1944-2017), el mateix on van néixer els coloms que volen o reposen al «transparent» o sobre el Mur de la Pau de l'església del monestir de Sant Llorenç. El primer destí de la gata va ser la nova coberta de zinc que protegeix l'església de la Colònia Güell, a Santa Coloma de Cervelló. Li vam dir Liza per sintonia amb la protagonista del film nord-americà que es va estrenar aquí el 1959 amb el títol «La gata sobre el tejado de zinc». Va ser col·locada a l'obra de Gaudí el mes de maig de 2002, any en què se celebrava el 150 aniversari del naixement de l'arquitecte. Va ser-hi poc temps. Alguns feligresos, arengats pel mossèn, van protestar perquè deien que la casa de barrets més famosa del Baix Llobregat sud s'havia dit La Gata Negra, o un nom similar. En acabar l'any de l'aniversari rodó, Liza va volar cap al meu despatx. El mateix any capicua, la restauració del magistral edifici de Gaudí que fèiem la Diputació de Barcelona i el Ministeri d'Educació i Cultura va

La gata Liza.
FOTO: MONTSERRAT BALDOMÀ.

rebre una altra escamesa, aquesta de més dubtosa motivació. La va promoure una aristòcrata de Barcelona que opinava que ho fèiem molt malament. I l'any següent s'hi va sumar a la bronca el mateix mossèn, de nou amb una colla de feligresos cerca-raons.

Per aquelles mateixes dates, a l'obra de Sant Llorenç prop Bagà passàvem una època d'estirar més el braç que la màniga. Les idees eren més que els recursos. Quan preparàvem el pressupost de 2004, vaig proposar que, ja que a la Colònia Güell ho fèiem tan malament, repartíssim els diners previstos per aquella obra entre d'altres on serien més ben rebuts. Una part se'n va anar a Sant Llorenç. El 2004, però, la situació va empitjorar. A la Colònia Güell l'agressivitat de l'escamot del mossèn es va excedir. Van agredir als paletes i a mi em van denunciar al jutjat, imputat per «atemptar contra un monument nacional». (L'any següent la meua «causa» seria sobreseguda i la UNESCO adoptaria una resolució favorable a tota la nostra intervenció a l'església de Gaudí i el seu entorn). Quant a Sant Llorenç, el braç s'estirava més i més, i la màniga no es donava gens ni mica. Era evident que amb els diners previsibles en els pressupostos dels propers anys no acabaríem els que ens havíem proposat. Llavors, algú va recordar que teníem demanada una subvenció al FEDER (Fons Europeu per al Desenvolupament Regional) amb destí a la restauració de l'església de la Colònia Güell. Vaig convèncer els meus superiors que pa-

gava la pena canviar la destinació. Em van advertir que no era un bon moment per demanar des d'aquí favors a les instàncies de la UE. Acabava d'esclatar la crisi del lli. El Tribunal de Primera Instància europeu havia multat a l'estat espanyol amb més de cent milions d'euros pel frau comés per individus que cobraven subvencions per cultivar aquella planta, alguns dels quals no l'havien sembrat o ni tan sols tenien terres on poder-ho fer. Però pagava la pena intentar-ho; i es va fer.

Pocs mesos després em va telefonar un inspector del FEDER. Vam citar-nos al monestir. Quan va arribar dalt del turo-net i va veure l'edifici vorejat de bastides, una grua voltejant i operaris amunt i avall, va restar bocabadat. «Així que el monestir existeix! I s'hi fan obres! És meravellós!». El vaig convidar a visitar-ho i es va excusar. «No cal —em va dir—, jo tinc prou amb saber que existeix, que no és tracta d'una estafa, com en el cas del lli. Pots comptar amb el meu informe favorable» i va marxar. El 24 de febrer de 2006 vaig rebre un escrit del cap de l'Oficina de Cooperació Europea de la diputació, al qual adjuntava la resolució de la Direcció General d'Administració Local de la Generalitat de Catalunya, del 2 de febrer, per la qual es destinava l'import no executat del projecte «Restauració de l'església de la Colònia Güell», cofinançat pel FEDER, al projecte de «Restauració i reutilització del monestir de Sant Llorenç» amb un cost de 1.430.651€ i dotat amb una subvenció del FEDER de 715.325,15 €. El procés seria lent, però el 2007 podríem comptar aquella subvenció.

Així va ser com vam poder pagar aquelles obres programades. I em va semblar que era Liza, amb la seva presència a Sant Llorenç, qui millor podria donar testimoni, encara que fos mut. Per això, el mateix 2007 (potser en començar 2008), Liza va tornar a volar, aquesta vegada cap a Guardiola, per aterrar en una altra teulada de zinc. «Va ser una pena —em va dir un dia Liza, una mica emprenyada i desvergonyida— que no poguessis continuar remenant les cireres aquí. Possiblement s'haurien pogut acabar totes aquelles obres que somniaves. I tot per culpa d'aquella maleïda baixada als inferns!».

Antoni González Moreno-Navarro
Arquitecte, restaurador de monuments